

widza rzeczowego, instytucji w naszych wydawnictwach tego rodzaju niestety nadal stosunkowo rzadkiej.

Lech Janicki

N. N. SOFIŃSKI: *Bonn i Waszington. Diplomaticzeskaja istorija remilitarizacji Zapadnoj Giermanii. Jewropejskoje oboronitelnoje soobiczestwo i Zapadnojewropejskij sojuz*. Moskwa 1969, Izdatielstwo „Nauka”, 253 ss. — A. F. ZALETNYJ: *Militarizacija FRG*. Moskwa 1969, Izdatielstwo „Nauka” Akademija Nauk SSSR. Institut Wojennoj Istorii Ministerstwa Obrony SSSR, 477 ss.

W drugim półroczu ubiegłego roku nakładem wydawnictwa „Nauka” ukazały się w ZSRR dwie prace historyków radzieckich poświęcone problemowi militarizacji Niemieckiej Republiki Federalnej. Tematem pierwszej z nich jest rola Stanów Zjednoczonych i państw Europy zachodniej w remilitaryzacji Niemiec zachodnich w latach 1949 - 1955, a więc od chwili utworzenia NATO (4 kwietnia 1949) do momentu przystąpienia NRF do tej organizacji (5 maja 1955). Jest to więc historia kampanii dyplomatycznej tych państw mającej na celu włączenie NRF do systemu wojskowego państw zachodnich i stworzenia odpowiednich ram prawnych dla legalizacji realizacji tych planów. To zadanie miała spełnić Europejska Wspólnota Obronna (EWO), a po jej upadku — Unia Zachodnioeuropejska (UZE).

Książka N. N. Sofińskiego składa się z trzech części poświęconych amerykańskim planom włączenia NRF do NATO i nieudanego projektu Armii Europejskiej (cz. I.), utworzeniu Unii Zachodnioeuropejskiej i włączenia NRF do NATO (cz. II) oraz burżuazyjnej historiografii anglo-amerykańskiej dotyczącej imperialistycznej polityki tworzenia agresywnych bloków w Europie zachodniej (cz. III). Sofiński omawia szczegółowo genezę EWO i UZE, ich zadania i cele oraz stosunek poszczególnych państw do projektów tych organizacji, przedstawiając przebieg i wyniki głosowania w parlamentach państw zachodnioeuropejskich nad ratyfikacją układów paryskich z 1952 i 1954 r. Autor poddaje analizie prawnej postanowienia układu z 27 maja 1952 r. w celu udowodnienia, że projekt EWO stanowił zamach na suwerenność państw Europy zachodniej ograniczając ich swobodę w dziedzinie ekonomii, polityki wewnętrznej i zagranicznej, a także zawierał postanowienia sprzeczne z układami zawartymi wcześniej, m. in. z Kartą Narodów Zjednoczonych, umową poczdamską i niektórymi dwustronnymi układami sojuszniczymi. Stanowił więc naruszenie zasady *pacta sunt servanda*. Sofiński zwrócił także uwagę na kampanię dyplomatyczną ZSRR i innych państw socjalistycznych skierowaną przeciwko remilitaryzacji NRF, a także na stanowisko sił postępowych w tej kwestii, zwłaszcza partii komunistycznych i robotniczych państw zachodnich. Wychodząc z założenia, że w ostatnich latach kręgi rządzące państw zachodnich, zwłaszcza USA i NRF, spekulując na wydarzeniach czechosłowackich z 1968 r. nasilały historię wojenną na kontynencie europejskim, jedną z części pracy poświęcił krytycznej analizie amerykańskiej i angielskiej literatury dotyczącej polityki tworzenia bloków agresywnych państw zachodnich i remilitaryzacji NRF. Na podstawie prac Geigera i von Clevelanda, Stevenzona, Florianskiego, Warburga, Schumana, Slessora, niektórych opracowań zbiorowych i wydawnictw oficjalnych Sofiński dochodzi do wniosku, że historiografia anglo-amerykańska w znacznej części fałszuje cały kompleks problemów i faktów składających się na to zagadnienie, za-

wiera bowiem niemal wyłącznie apolegetykę polityki zagranicznej USA, recepty „wybawienia” Europy od „zagrożenia radzieckiego” poprzez integrację militarną i teorie władzy ponadnarodowej, usprawiedliwiające i uzasadniające ekspansjonistyczne tendencje polityki Stanów Zjednoczonych.

Inny charakter posiada druga z omawianych pozycji, której autor, płk A. Zaletny, przedstawia w sposób kompleksowy skutki polityki mocarstw zachodnich w stosunku do Niemiec w aspekcie militaryzacji Niemieckiej Republiki Federalnej w latach 1955 - 1969. Książka A. Zaletnego składa się z pięciu części: I. *Powstanie przesłanek dla remilitaryzacji Niemiec Zachodnich*, II. *Formowanie Bundeswehry i kurs na zbrojenia raketowo-jądrowe*, III. *Ekonomia i polityka pod przewodnictwem militarystyki*, IV. *Przejawy militarystyki w dziedzinie życia duchowego*, V. *Walka przeciw militaryzacji NRF*.

Na wstępie autor wskazuje przyczyny, które skłoniły mocarstwa do wskrzeszenia militarystyki w NRF (znaczny potencjał ekonomiczny i ludnościowy, dogodne położenie strategiczne, silne tendencje militarne, odwieczny *Drang nach Osten*) i sposoby, przy pomocy których zamierzenia te zrealizowały (odejście od porozumień poczdamskich, koncentracja kapitału, monopolizacja przemysłu, włączenie NRF do NATO). Zdaniem autora, historia odrodzenia sił zbrojnych w NRF zaczyna się już w r. 1945 i dzieli się na trzy główne etapy: 1) od maja 1945 do proklamowania NRF we wrześniu 1948 r., od września 1949 r. do włączenia Republiki Federalnej do NATO w maju 1955 r., 3) od rozpoczęcia formowania *Bundeswehry* do chwili obecnej. „Prehistorię” *Bundeswehry*, obejmującą pierwsze dwa etapy, charakteryzowało opracowywanie planów utworzenia przyszłej armii zachodnioniemieckiej, polityka legalizacji prawnej tych planów, tworzenie formacji krypto-wojskowych i organizacji paramilitarnych, które miały stanowić załóżek armii, a po jej utworzeniu — umacnianie sympatii militarne wśród społeczeństwa. Historię samej *Bundeswehry* Zaletny dzieli także na trzy etapy: 1) od maja 1955 do momentu utworzenia w ramach NATO pierwszych pięciu dywizji NRF na przełomie 1957 - 1958 r., 2) od 1958 r. do momentu zmiany sytuacji po wydaniu zarządzeń ochronnych przez władze NRD, a więc do 1961 - 1962 r., 3) od 1962 do chwili obecnej, przy czym etap ten autor dzieli z kolei na kilka faz. Na tym tle analizuje charakter, funkcje i perspektywy *Bundeswehry*, zwracając szczególną uwagę na takie aspekty jej działalności, jak dążenie do posiadania uzbrojenia raketowo-jądrowego i przygotowania do wojny chemicznej i bakteriologicznej.

Najobszerniejsza część pracy poświęcona jest zagadnieniu wpływu militaryzacji na ekonomię, politykę wewnętrzną i zagraniczną państwa. Autor przedstawia oddziaływanie militaryzacji na prawodawstwo, aparat władzy i administracji państwowej, partie polityczne i organizacje społeczne. Szczególnie uważnie analizuje aspekty militarne polityki zagranicznej NRF zarówno w odniesieniu do stosunków z państwami zachodnimi, jak i tzw. polityki wschodniej NRF, ze specjalnym uwzględnieniem destrukcyjnej działalności tego państwa w stosunku do Czechosłowacji.

Bardzo interesujące są wywody autora, dotyczące przejawów militaryzacji w sferze życia duchowego kraju. Bada on podstawy filozoficzno-socjologiczne ideologii militarystyki zachodnioniemieckiej, charakteryzuje doktrynę wojenną NRF, wskazując na jej przesłanki polityczne, historyczne, treść i zadania. Omawia cele, formy, środki i sposoby oddziaływania propagandy wojennej na społeczeństwo

NRF, wpływ militarystyki na kulturę i naukę, koncentrując się zwłaszcza na zagadnieniu militarystyki literatury, kinematografii, szkolnictwa. Zaletny ocenia także rolę kościoła w procesie militarystyki NRF poprzez analizę aparatu, form i metod oddziaływania kościoła na społeczeństwo, ujawnienie militarnych aspektów ideologii klerykalnej oraz kościelnej propagandy antysocjalistycznej, skierowanej zwłaszcza przeciwko NRD.

Na zakończenie autor wskazuje siły występujące przeciwko militarystyce i wojennym planom Bonn, ześrodkowując uwagę na charakterystyce polityki zagranicznej ZSRR, NRD i innych państw socjalistycznych skierowanej przeciwko militarystyce i rewizjonizmowi Niemieckiej Republiki Federalnej, opowiadającej się za pokojowym rozwiązaniem problemu niemieckiego i rzeczywistymi gwarancjami bezpieczeństwa ogólnoeuropejskiego. Na tym tle ukazuje rolę i znaczenie sił postępowych w Niemieckiej Republice Federalnej.

Niewątpliwą zaletą książki A. Zaletnego jest kompleksowe, wielowarstwowe ujęcie tematu, przejrzystość, jasność, prostota i rzeczowość stylu. Obie pozycje są bogato i wszechstronnie udokumentowane, przy czym zasługuje na uwagę wykorzystanie przez Sopińskiego publikacji komunistycznych i robotniczych partii Francji, Belgii, Kanady, Szwecji, Wielkiej Brytanii, USA i innych państw zachodnich, jako przejawów opozycji wobec polityki bloków militarnych i uzbrojenia NRF. Słabą stroną pracy Sopińskiego jest natomiast niedostateczne wykorzystanie literatury przedmiotu, ograniczenie się tylko do zasadniczych pozycji książkowych, tak radzieckich, jak i zagranicznych (niemal wyłącznie amerykańskich, angielskich, niemieckich i francuskich). Dużo bogatszą literaturę tego tematu, nawet radziecką, przytacza np. L. Pastusiak w swojej pracy dotyczącej tego samego zagadnienia, tj. roli Stanów Zjednoczonych w remilitaryzacji Niemiec zachodnich (tej pracy Sopiński też nie rejestruje, chociaż jest tłumaczona na język rosyjski i cytowana przez Zaletnego; spośród autorów polskich Sopiński uwzględnia tylko J. Lidera). Zarzutu niedostatecznego wykorzystania literatury nie można natomiast postawić drugiemu autorowi. Przeciwnie, Zaletny imponuje zarówno rozmiarami, jak i wszechstronnością i różnorodnością pozycji, z których korzysta. Podkreśla także znaczny wkład autorów polskich w badanie problemu remilitaryzacji NRF, cytując A. J. Kamińskiego, E. Kowalewskiego, J. Lidera, K. Ochockiego, L. Pastusiaka, a także publikację zbiorową dotyczącą rewizjonizmu terytorialnego Niemieckiej Republiki Federalnej.

Ogólnie obie prace należy uznać za bardzo interesujące, podkreślając zwłaszcza znaczenie książki A. Zaletnego, która niezależnie od swych niewątpliwych wartości poznawczych stanowić może cenne źródło inspiracji przy badaniu tego wciąż aktualnego tematu, jakim jest militarystyka Niemieckiej Republiki Federalnej.

Maria Brymas

ERNA HECKEL: *Kultur und Expansion. Zur Bonner Kulturpolitik in den Entwicklungsländern*. Dietz Verlag, Berlin 1968, 207 ss.

Niemiecka Republika Demokratyczna wykazać się może wprawdzie bogatym dorobkiem rozpraw i polemik politycznych oraz ideologicznych, będących wynikiem stałych i wnikliwych obserwacji rozwoju państwa bońskiego, natomiast sto-